UCAC
Undeb Cenedlaethol Athrawon Cymru

Cyngor Proffesiynol

Rhieni Bygythiol:
canllawiau UCAC i'w aelodau

UCAC | yr undeb sy'n diogelu athrawon a darlithwyr Cymru

www.athrawon.com

Rhieni Bygythiol

Dros y blynyddoedd diwethaf, gwelwyd cynnydd yn nifer yr achosion o ymosodiadau ar athrawon. Yn ystod 2000, dangosodd arolwg gan y *Teachers' Benevolent Fund* bod 58,000 allan o'r 480,000 o athrawon yng Nghymru a Lloegr wedi gorfod wynebu rhieni ymosodol.

Er bod rhaid pwysleisio mai lleiafrif bychan o rieni sydd yn ymddwyn fel hyn, mae un rhiant yn ddigon i roi athro mewn sefyllfa anodd neu beryglus. Erbyn hyn, mae nifer o ysgolion yn gorfod cymryd camau i reoli mynediad i'r adeilad a'r safle. Nid yw'r broblem hon wedi ei chyfyngu i un math o ysgol nac i un sector o addysg. Ar y cyfan, mae'r trais wedi ei anelu'n benodol at staff uwch yr ysgol ond gall effeithio ar unrhyw aelod o staff yr ysgol.

Mae unrhyw ymddygiad gan riant sy'n gwneud i athro deimlo o dan fygythiad yn hollol annerbyniol. Gall:

- achosi straen a phryder i'r athro unigol
- achosi anaf corfforol difrifol
- gael effaith ar iechyd a morâl athrawon
- ei wneud yn anodd recriwtio staff i'r ysgol
- ei wneud yn anodd denu unigolion i'r proffesiwn yn y lle cyntaf
- amharu ar ddisgyblaeth yn yr ysgol trwy osod cynsail ddrwg i ddisgyblion sydd yn dystion i'r fath digwyddiad

Fodd bynnag, anaml iawn y gwnaiff athrawon gŵyn swyddogol yn erbyn y rhieni hyn.

Barn UCAC

Mae'r ymosodiadau'n amrywio - o ymosodiad geiriol neu ymwthgarwch (*over assertiveness*) i ymosodiad corfforol, ond beth bynnag yw "lefel" yr ymosodiad, cred UCAC yn gryf na ddylai unrhyw athro orfod wynebu sefyllfa o'r fath. Mae UCAC yn pwysleisio materion yn ymwneud â diogelwch athrawon yn gyson mewn trafodaethau ac mae barn UCAC ar rieni ymosodol yn glir:

- *Dylid darparu cyllid digonol, llawn i sicrhau diogelwch pawb ym mhob ysgol.* (Cynnig a basiwyd yng Nghynhadledd Flynyddol UCAC, 1997)
- *Rhaid gofyn i'r Cynulliad Cenedlaethol sicrhau bod Deddf Gwlad yn trin ymosodiad ar athro neu ddarlithydd yn union fel ymosodiad ar aelod o'r heddlu, sef dwyn yr ymosodwr gerbron y llysoedd.*(Cynnig a basiwyd yng Nghynhadledd Flynyddol UCAC, 2000)

Cyfrifoldeb y Cyflogwr am Iechyd a Diogelwch

Mae hyn yn fater o iechyd a diogelwch ac, o'r herwydd, daw o dan reolaeth **Deddf Iechyd a Diogelwch yn y Gweithle 1974**. Mae'r Ddeddf hon yn gosod cyfrifoldeb ar y cyflogwr (AALl neu Gorff Llywodraethol) i sicrhau iechyd a diogelwch ei weithwyr cyflogedig a'r rheiny nad ydynt yn gyflogedig ganddo (disgyblion, mewn achos ysgol) wrth ymweld â'r gweithle.

Yng Ngorffennaf 2001, lansiodd Adran Addysg San Steffan fenter i fynd i'r afael â disgyblion a rhieni treisgar, ac i hybu ymddygiad da mewn ysgolion. Galwodd Estelle Morris, y Gweinidog Addysg ar y pryd, am bolisi o ddim goddefgarwch (*zero tolerance*) wrth ymdrin ag ymosodiadau ar athrawon.

O ganlyniad, cyhoeddodd yr Adran Addysg becyn cyfreithiol gyda gwybodaeth, cyngor a dogfennau megis llythyron enghreifftiol i'w defnyddio mewn sefyllfaoedd o'r fath. Mae'r pecyn ***A legal toolkit for schools: tackling abuse, threats and violence towards members of the school community*** (DfES 0504/2002) ar gael yn Saesneg o: **www.teachernet.gov.uk/wholeschool/behaviour/behaviour**.

Defnyddiwn wybodaeth o'r ddogfen yn y daflen hon.

Er mai canllawiau ar gyfer ysgolion yn Lloegr yw'r rhain, mae'r wybodaeth yn hefyd yn berthnasol i Gymru. Mae UCAC yn pwyso ar y Cynulliad i sicrhau bod canllawiau ar gael i ysgolion Cymru gyda llythyron dwyieithog at ddefnydd y Siroedd a'r ysgolion. Serch hynny, mae'n bosib bod gan eich AALl gopi o'r ddogfen Saesneg a dylai'r Adran Addysg yn y Sir fod yn gallu darparu llythyron enghreifftiol at eich defnydd.

Yr AALl sy'n gyfrifol am sicrhau yr erlynir y troseddwyr hyn ond, dros y blynyddoedd, bu'r AALl yn gyndyn iawn i erlyn rhieni ymosodol. Yn bendant:

- mae gan yr AALl gyfrifoldeb am ddiogelwch y gweithwyr
- mae gan yr ysgolion rôl i gyflwyno gwybodaeth a thystiolaeth berthnasol i'r AALl
- rhaid pwyso ar yr AALl i ymateb yn bwrpasol i ddigwyddiadau

- rhaid sicrhau bod gan bob ysgol bolisi clir ar y mater
- gall athro unigol wneud cwyn i'r heddlu hefyd

Erbyn hyn dylai pob AALl fod wedi derbyn cyngor ar ddatblygu protocolau heddlu-ysgol a dylai AALl ac ysgolion fod wedi adolygu eu perthynas gyda'r heddlu yn dilyn y cyngor hwn. Dylai unrhyw bolisi ysgol i ymdrin â rhieni bygythiol fod yn gyson â'r protocolau hyn.

Polisi'r Ysgol

Dylai fod **polisi diogelwch cyffredinol** ym mhob AALl a dylai pob ysgol unigol gymryd camau positif i sicrhau diogelwch a llunio **cynllun gweithredu** ar gyfer ymdrin â rhieni bygythiol. Mae'n arfer da i gael trafodaeth gyda'r staff am faterion diogelwch. Dylai'r cynllun gweithredu gynnwys manylion am:

a) **Asesiad risg:** rhaid gwneud asesiad risg (does dim angen i hwn fod yn gymhleth). Gofynnwch y cwestiynau:

   - Beth yw'r risg, pwy sydd yn risg a faint o risg sydd?
   - Pa aelodau o'r staff sydd fwyaf tebygol o wynebu'r risg yna ac ymhle?
   - Pa fath o gamau diogelwch sydd ar waith yn barod?
   - Beth yw'r ffordd orau o weithredu i leihau'r risg a sut gellir cadw llygad ar y camau hyn ac adrodd yn ôl ar ddatblygiadau?

b) **Mynediad i'r adeilad:** mae angen ystyriaeth glir o (a phwyslais ar) reoli mynediad i'r adeilad/safle

c) **Cofnodi digwyddiadau:** mae angen dull ffurfiol o gofnodi digwyddiadau (er mwyn cadw tystiolaeth a hwyluso unrhyw erlyniadau a allai ddigwydd yn y dyfodol)

ch) **Sut i ymateb yn ystod digwyddiad**: mae angen nodi camau clir i'w cymryd petai riant yn troi'n fygythiol e.e. gwahodd y rhiant i drafod mewn ystafell arall sydd i ffwrdd oddi wrth y disgyblion (ni ddylai aelod o staff yr ysgol fynd ar ei ben ei hun i ystafell gyda rhiant bygythiol ar unrhyw gyfrif); gwahodd y rhiant i drafod gydag aelod o'r uwch dîm rheoli; gofyn i'r person i adael yr adeilad

d) **Enwau cyswllt:** dylid nodi gyda phwy i gysylltu yn ystod/ar ôl digwyddiad neu mewn sefyllfa o argyfwng (enw cyswllt yn yr ysgol, yr AALl, yr heddlu)

dd) **Camau dilynol:** dylid nodi'r camau dilynol i'w cymryd (e.e. gwaharddiad o'r adeilad am gyfnod penodol; sut i hysbysu'r rhiant; camau cyfreithiol)

01970 639950 | ucac@athrawon.com | www.athrawon.com RhB

e) **Cefnogaeth i'r dioddefwr:** mae angen cefnogaeth ar yr aelodau o staff sydd wedi wynebu rhiant bygythiol. Dylid nodi manylion am y gefnogaeth sydd ar gael, e.e. gwasanaeth cyfreithiol, gwasanaeth cynghori, gofal iechyd galwedigaethol

Dylai pob aelod o staff fod yn ymwybodol o gynllun gweithredu'r ysgol.

Gwaharddiad

Mae hawl gan y Pennaeth i benderfynu pwy sydd yn cael dod ar dir yr ysgol. Eiddo preifat yw ysgol ac felly gellir trin unrhyw berson sydd ar dir yr ysgol heb ganiatâd yn dresbaswr. Er bod gan rieni'r hawl i fynd a dod, mae disgwyl iddynt ymddwyn mewn modd derbyniol. Oni ddigwydd hyn:

a) gall y pennaeth ysgrifennu at riant yn ei rybuddio y bydd yn cael ei wahardd o'r ysgol oni fydd ei ymddygiad yn gwella

b) dylid nodi mai trwy wahoddiad neu gyda chaniatâd ymlaen llaw yn unig y caiff y rhiant ddod ar dir yr ysgol a bod angen iddo/iddi ddanfon llythyr yn rhoi o leiaf diwrnod o rybudd ymlaen llaw neu mewn argyfwng yn ffonio'r Pennaeth (neu'r Dirprwy yn ei absenoldeb) i ofyn am ganiatâd

c) dylai'r pennaeth anfon y llythyr yn syth ar ôl digwyddiad a dylid defnyddio Dosbarthiad a Gofnodwyd (*Recorded Delivery*)

ch) dylid sicrhau bod gan y rhiant amser i ymateb/apelio, cyn gwneud unrhyw benderfyniad terfynol

d) cofier bod gan Bennaeth yr ysgol bwerau dirprwyedig i orchymyn rhiant i adael tir yr ysgol, neu gall ddefnyddio "grym rhesymol" i wneud hynny.

(Cyngor UCAC mewn sefyllfa o'r fath fyddai galw'r heddlu)

dd) dylid anfon copi o bob llythyr, er gwybodaeth, at (Gadeirydd) y Llywodraethwyr, yr AALl ac at yr heddlu.

Gellir hefyd wneud cais i'r Llys am waharddiad.

Hunanamddiffyniad

Os yw'r rhiant yn bygwth anafu'r athro neu ddifrodi eiddo'r athro, yna gall yr athro gymryd camau rhesymol i rwystro hynny rhag digwydd. Os oes bygythiad geiriol neu amheuaeth o fygythiad corfforol:

a) dylai'r athro ymadael â'r ystafell a mynd i nôl athro arall yn ddi-oed

b) dylid gofyn i'r person adael y safle

c) dylid gweithredu polisi'r ysgol ynghylch gwahardd rhieni o'r safle

Os yw rhiant yn ymosod ar athro, mae'n naturiol i'r athro amddiffyn ei hun (hunanamddiffyniad). Gall athro ddefnyddio grym rhesymol i amddiffyn ei hun rhag ymosodiad corfforol.

Mewn sefyllfaoedd o'r athro yn amddiffyn ei hun yn gorfforol, rhoddir ystyriaeth i nifer o ffactorau er mwyn penderfynu a oedd y grym a ddefnyddiwyd yn rhesymol o dan y fath amgylchiadau:

a) difrifoldeb y sefyllfa a difrifoldeb yr ymosodiad

b) dulliau eraill oedd ar gael i'r athro amddiffyn ei hun, gan gynnwys cilio o'r ymosodiad

c) a wnaeth yr hunanamddiffyniad barhau ar ôl i'r ymosodiad neu'r bygythiad i ymosod orffen?

ch) a oedd yr athro yn credu ar y pryd bod ymosodiad yn mynd i ddigwydd yr eiliad honno?

Mewn achosion o'r fath, disgwylir i'r athro ymddwyn yn onest ac yn rhesymol i amddiffyn ei hun. Mae gan athrawon eraill yn yr ysgol hefyd gyfrifoldeb i sicrhau nad yw'r rhiant bygythiol yn ymosod ar athro e.e. trwy nôl aelod o'r Tîm Rheoli.

Cyngor UCAC: lle bo'n bosibl, dylid gadael yr ystafell yn ddi-oed i fynd i nôl athrawon eraill a dylai'r Tîm Rheoli Uwch alw'r heddlu. Petai'r athro mewn gofal dosbarth ar y pryd, rhaid rhoi ystyriaeth i ddiogelwch y plant, e.e. danfon plentyn i nôl aelod o'r Tîm Rheoli Uwch yn hytrach na gadael y dosbarth. Dylai'r ysgol gofnodi bob math o ymosodiad a rhoi gwybod i'r AALl am bob digwyddiad. Dylid cofnodi'r cyfan a ddigwyddodd yn fanwl.

Dylai athrawon gael eu hyfforddi ar sut i ymdrin â sefyllfaoedd anodd yn heddychlon a sut i amddiffyn eu hunain yn gyfreithiol rhag ymosodiadau posibl.

Mae UCAC yn pwyso ar AALl i baratoi HMS addas ar hyn.

Ymdrin â Phlentyn y Rhiant

Ni ddylid dial ar blentyn am ymddygiad y rhiant. Yn gyfreithiol, nid oes hawl i wahardd plentyn am ymddygiad y rhiant/rhieni. Os bydd y plentyn yn ymddwyn yn fygythiol neu'n groes i reolau'r ysgol, yna dylid dilyn trefn Polisi Disgyblu'r ysgol. Os yw'r athro'n teimlo dan fygythiad am ei fod yn dysgu'r plentyn, dylid ceisio symud y plentyn hwnnw i ddosbarth arall.

Defnyddio'r Gyfraith

Dyma grynodeb o gamau cyfreithiol a Deddfau sydd ar gael i ddiogelu gweithwyr mewn ysgol pan fydd ymddygiad rhiant yn fygythiol. Daw'r wybodaeth ganlynol o ddogfen yr Adran Addysg a enwir uchod. Bydd rhai camau ond ar gael gyda chefnogaeth yr AALl.

1. Arfau Bygythiol

O dan **Ddeddf Cyfiawnder Troseddol 1988**:

- mae'n anghyfreithlon i gludo arf ymosodol, e.e. cyllell i dir ysgol
- mae Adran 139B o'r ddeddf yn caniatáu i'r heddlu ddod ar dir yr ysgol i chwilio am arfau (mae hyn yn cynnwys unrhyw eitem wedi'i addasu ar gyfer niweidio person)
- mae cyllell boced â llafn 3 modfedd / 7cm neu lai yn dderbyniol o dan y gyfraith, ond mae hawl gan yr ysgol i osod ei waharddiad ei hun ar gyllyll poced

Cyngor UCAC: dylid gwahardd pob mathau o gyllyll poced beth bynnag fo'u maint. Yn gyffredinol os oes amheuaeth bod gan riant - neu ddisgybl - arf ar dir yr ysgol dylai'r athro gysylltu â'r Pennaeth a'u hysbysu hefyd mai cyngor UCAC fyddai i alw'r heddlu yn ddi-oed. Ni ddylid ceisio tynnu 'r gyllell (arf) oddi ar y disgybl neu'r rhiant. Gall hynny fod yn eithriadol o beryglus.

2. Gwaharddiad

Os yw rhiant yn parhau i ddod i'r ysgol, er gwaethaf gwaharddiad, yn niwsans neu'n creu trafferth, gallai fod yn agored i gael ei erlyn o dan **Adran 547 o Ddeddf Addysg 1996**, fel y'i diwygiwyd gan **Adran 206, Atodiad 20** o **Ddeddf Addysg 2002**.

Yr AALl, ar ran yr ysgol, sy'n gyfrifol am weithredu'r Ddeddf hon, a gall y gosb fod yn ddirwy o hyd at £500.

3. Gorchmynion Ymddygiad Gwrthgymdeithasol

Gellir defnyddio **Deddf Troseddau ac Anhrefn 1998** i osod gorchymyn ymddygiad gwrthgymdeithasol (GYG). Gellir gosod GYG:

- am ymddygiad sydd wedi achosi, neu gallai achosi, aflonyddwch, braw neu ofid
- pan fo angen diogelu eraill yn y cyffiniau rhag ymddygiad cyffelyb

Gall GYG barhau am 2 flynedd o leiaf, er y gellir ei ddileu yn gynt trwy gytundeb ar y ddwy ochr. Ceir cosb ariannol a/neu gyfnod yn y carchar am dorri'r gorchymyn.

Yr AALl neu'r Bwrdd Llywodraethol fyddai'n cymryd y camau cyfreithiol perthnasol ar ran yr ysgol.

4. Cosbi am Ddifrod i Eiddo

Mewn achos o riant yn difrodi eiddo'r ysgol neu eiddo athro, gellir dwyn achos o dan **Ddeddf Difrod Troseddol 1971:**

- cynhelir yr achos mewn Llys Ynadon neu Lys y Goron yn dibynnu ar natur y difrod
- mae euogfarn yn golygu cosb o ddirwy a/neu gyfnod yn y carchar a thalu iawndal am y difrod a wnaed
- os gwnaethpwyd y difrod gyda'r bwriad o beryglu bywyd, gall y gosb fod yn oes yn y carchar

Cofiwch nid yw AALl yn derbyn cyfrifoldeb am geir athrawon ar y buarth neu y tu allan i'r safle.

5. Dwyn Achos yn Dilyn Bygythiadau

Mewn achos o riant yn bygwth athro neu grŵp o athrawon, gellir dwyn achos troseddol neu achos preifat yn ei erbyn am iawndal, o dan ddarpariaeth **Deddf Amddiffyn rhag Aflonyddwch 1997:**

- gall y gosb gynnwys dirwy, cyfnod yn y carchar neu orchymyn atal (*restraining order*)
- mae Adran 2 y Ddeddf yn nodi mai trosedd yw ymddwyn (ar fwy na dau achlysur) mewn modd sydd yn gyfwerth ag aflonyddu, gan achosi braw neu ofid

- mae Adran 4 yn cyfeirio at drosedd mwy difrifol pan roddir person mewn sefyllfa ble mae arno ofn trais (eto ar fwy na dau achlysur)

6. Troseddau Trefn Gyhoeddus

Ceir darpariaeth debyg o dan **Ddeddf Trefn Gyhoeddus 1986** ond dim ond unwaith y mae'n rhaid i'r drosedd ddigwydd:

- mae Adran 5 y Ddeddf yn ymwneud â mân ddigwyddiadau o anhrefn cyhoeddus a gyflawnir gan riant yn yr ysgol, neu y tu allan i'r ysgol, sydd yn achosi aflonyddwch, braw neu ofid
- ceir ffurf fwy difrifol o anhrefn cyhoeddus yn Adran 4, pan ofnir trais
- mae Adran 3 o'r Ddeddf hon, a elwir yn affräe (*affray*), yn digwydd pan fo rhiant yn defnyddio neu'n bygwth trais anghyfreithiol a fyddai'n achosi person rhesymol i bryderu am ei ddiogelwch; ni ellir cyflwyno bygythiad felly gyda geiriau yn unig

7. Dwyn Cyhuddiad o Ymosodiad

- mewn achos o riant yn ymosod yn gorfforol ar athro ac yn achosi mân anaf, gellir dwyn cyhuddiad o ymosodiad o dan **Adran 39 Deddf Cyfiawnder Troseddol 1988**
- os yw athro yn derbyn anaf difrifol, megis cleisio cas neu friwiau sydd angen gofal meddygol, gellir dwyn cyhuddiad yn erbyn y rhiant o dan **Adran 47 Deddf Troseddau yn Erbyn y Person 1861**

(Ar gyfer pwyntiau 3,4,5 a 6, uchod os oedd gogwydd hiliol i'r weithred, bydd y gosb yn uwch o dan **Adran 30 Deddf Troseddau ac Anhrefn 1998** am fod trosedd o'r fath yn ddifrifol iawn.)

8. Hawlio Iawndal

Mae hwn yn opsiwn i athro a wynebodd ymosodiad. Gall yr athro hawlio iawndal o ganlyniad i'r ymosodiad naill ai:

- trwy achos sifil
- trwy yswiriant y cyflogwr
- trwy'r Awdurdod Iawndal am Niweidiau Troseddol
- neu yn y llysoedd troseddol megis Llys yr Ynadon

Datblygiadau ar gyfer y dyfodol

Yn 2002, awgrymodd y Llywodraeth y gellid cyflwyno deddf newydd a fyddai'n trin ymosodiad ar was sifil, megis athro neu nyrs, yn yr un modd ag ymosodiad ar heddwas (sef yr hyn yr oedd UCAC yn gofyn amdano yn 2000). Ni fu fawr o ddatblygu wrth weithredu'r cynnig hwn.

Yn y blynyddoedd diweddar, cymerwyd camau positif i geisio mynd i'r afael â'r mater ac i godi ymwybyddiaeth y cyhoedd am rieni ymosodol.

Mae'r cyfreithiau sy'n amddiffyn athrawon wedi bodoli ers peth amser; yr hyn sydd ei angen yn awr yw ymroddiad positif a gweithredol i ymdrin â'r broblem o rieni ymosodol. Os ymosodir ar athro gan riant, ni ddylai'r AALl, yr ysgol, na'r athro, fod ag ofn defnyddio'r gyfraith.

Adnoddau a safleoedd gwe defnyddiol:

Y Pecyn: *A legal toolkit for schools: tackling abuse, threats and violence towards members of the school community* (DfES 0504/2002) o: www.teachernet.gov.uk/wholeschool/behaviour/behaviour

Mae'r pecyn yn cynnwys (yn Saesneg):

- poster
- ffurflen cofnodi digwyddiad
- llythyr gwahardd rhiant
- llythyr gwahardd aelod o'r cyhoedd
- llythyr yn cadarnhau'r gwaharddiad yn dilyn derbyn sylwadau oddi wrth y rhiant (neu ar ôl cyfnod penodol yn disgwyl derbyn sylwadau)
- llythyr yn nodi bod y penderfyniad wedi ei adolygu ar ddiwedd cyfnod ond bod y gwaharddiad yn parhau
- llythyr (yn tynnu'r gwaharddiad yn ei ôl)
- llythyr (yn nodi diwedd i'r gwaharddiad)

Gwefannau:

www.dfes.gov.uk/schoolsecurity

www.teachernet.gov.uk/responsibilities
(yn cynnwys y ddogfen “Health and Safety: Responsibilities and Powers)

www.teachernet.gov.uk/streetcrime
(yn cynnwys “Police-School Protocols:Principles and Guidance on Safer School Partnerships)

www.hse.gov.uk/pubns/raindex.htm

www.hse.gov.uk./pubns/edis1.htm

Dyma restr o swyddogion cyflogedig UCAC – mae croeso mawr i chi gysylltu â nhw am gyngor pellach:

- Elaine Edwards, Ysgrifennydd Cyffredinol - elaine@athrawon.com
- Eryl Owain, Swyddog Maes y Gogledd – eryl@athrawon.com
- Dilwyn Roberts-Young, Swyddog Maes y De – dilwyn@athrawon.com
- Rebecca Williams, Swyddog Polisi – rebecca@athrawon.com

Neu ffoniwch swyddfa UCAC ar 01970 639950.

Hydref 2006

UCAC
Undeb Cenedlaethol Athrawon Cymru

Prif Swyddfa UCAC, Ffordd Penglais, Aberystwyth,
Ceredigion SY23 2EU

ffôn: 01970 639950 | ffacs: 01970 626765 | ucac@athrawon.com

www.athrawon.com